

Çin Emperyalizminin Denizaşırı Kapitalist Adaları: Özel Ekonomik Bölgeler

İnan AKDAĞ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Merzifon İİBF, inanakdag@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5531-403X

Öz: Çin emperyal gelenekten gelen bir ülke olarak küresel etki anlamında idareleri arasında süreklilik yaşayan bir ülkedir. Orta Çağ'dan itibaren Modern Çağ dahil benzer politikalar yürüten bir ülkedir. 1949 sonrası sosyalist devrimle birlikte bir dönem içeri kapansa da 1979 sonrası ekonomisini liberalleştirmiş ve serbest rekabetçi olmasa bile devlet kapitalizmi temelli bir ekonomiye sahip olmuştur. Bu bağlamda Çin, pazar ekonomisi temelli Özel Ekonomik Bölgeleri 1979 sonrası hızla kurmaya başlamıştır ve başlangıçta dört bölge olarak kurulan Özel Ekonomik Bölgelerin sayısı kısa sürede artmış ve deniz aşırı bir yapıya kavuşmuştur. Çin, bu Özel Ekonomik Bölgeleri bir ağ gibi tasarlamış ve tüm dünyaya özellikle çevre ülkelere yaymıştır. Bu durum Çin'in emperyalist vizyonu ile uyumludur. Çin, emperyal gelenekten gelip emperyalist bir yapıya dönüşmüştür. Çin emperyalizmini, modern emperyalist teorilerden ekonomi belirlenimli olarak, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin İmparatorluk temelinde ve Manuel Castells'in ağ yaklaşımıyla açıklayabiliriz. Bu çalışmanın kapsamı, Özel Ekonomik Bölgeler bağlamında Çin emperyalizmidir. Çalışmanın önemi, Özel Ekonomik Bölgeleri Çin emperyalizmi çerçevesinde analiz etmektir. Çalışmanın kapsamı, 1980 sonrası ortaya çıkan Özel Ekonomik Bölgelerdir. Çalışmanın temel iddiası, Çin'in, Özel Ekonomik Bölgeler aracılığıyla çevre ülkeler üzerinde etki alanını arttırmak için emperyalist bir ağ kurmaya çalıştığı savunulabilir. Bu ağ aracılığıyla Çin hem küresel ekonomik yapıya eklenmektedir hem de siyasal anlamda hegemonya iddiası için gerekli gücü elinde toplamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Özel Ekonomik Bölgeler, Çin Emperyalizmi, Küresel Ağ, Denizaşırı Teknokratik Ağ
Jel Kodları: A14, N95, P21, P31

The Oversea Capitalist Islands of Chinese Imperialism: Special Economic Zones

Atf: Akdağ, İ. (2023). Çin Emperyalizminin Denizaşırı Kapitalist Adaları: Özel Ekonomik Bölgeler, *Politik Ekonomik Kuram, Özel Sayı*, 196-208.
<https://doi.org/10.30586/1310159>

Geliş Tarihi: 05.06.2023
Kabul Tarihi: 06.09.2023

Telif Hakkı: © 2023. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: As a country of imperial tradition, China is a country that experiences continuity between its administrations in terms of global influence. It is a country that has been carrying out similar policies since the Middle Ages, including the Modern Age. Although he was suffocating for a while with the post-1949 socialist revolution, he liberalized his economy after 1979 and had a state capitalism-based economy, although it was not free competitive. In this context, China started to establish market economy-based Special Economic Zones rapidly after 1979, and the number of Special Economic Zones initially established as four regions increased in a short time and gained an overseas structure. China has designed these Special Economic Zones as a network and spread them all over the world, especially to the surrounding countries. This is in line with China's imperialist vision. China came from the imperial tradition and turned into an imperialist structure. We can explain Chinese imperialism on the basis of economics from modern imperialist theories, on the basis of Empire by Michael Hardt and Antonio Negri, and with the network approach of Manuel Castells. The scope of this study is Chinese imperialism in the context of Special Economic Zones. The importance of the study is to analyze the Special Economic Zones within the framework of Chinese imperialism. The scope of the study is the Special Economic Zones that emerged after 1980. The main claim of the study is that it can be defended that China establishes an imperialist network to increase its sphere of influence on the surrounding countries through

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Merzifon İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, inanakdag@yahoo.com, 0000-0001-5531-403X

Special Economic Zones. Through this network, China both joins the global economic structure and gathers the necessary power to claim hegemony in the political sense.

Keywords: China, Special Economic Zones, Chinese Imperialism, Global Network, Oversea Technocratic Network

Jel Codes: A14, N95, P21, P31

1. Giriş

Dünya üzerinde güçlü ülkeler tarih boyunca kendi etki alanlarını sürekli genişletmeye çalışmıştır. Modern dönemde bazı güçlü ülkelerin, ideolojik anlamda, kendi rejimlerini diğer ülkelere ihraç etmek için büyük çabalar harcadığı görülür. İdeolojik yayılmacılık aynı zamanda politik etki anlamına gelmektedir. Kapitalist üretim tarzına geçilmesiyle birlikte ekonominin parasallaşması, ticaretin yükselen etkisi ve üretiminin yavaş yavaş küreselleşmesiyle birlikte güçlü devletler, diğer devletleri kendi ekonomik hinterlandı haline getirme için uğraşmıştır. 20. yy. başında modern biçimine ulaşan emperyalizm olgusu da sermaye ihracı, hammadde ve pazar ihtiyaçlarıyla birlikte güçlü ülkeleri ve özellikle hegemon iddiası olan ülkeleri çevre ülkelere doğru genişlemeye itmiştir. Çevrimsel çevre ülkelerin paylaşılması mücadelesi dünya savaşlarına yol açmıştır. Bu savaşlar büyük çaplı ve yüksek maliyetli hegemonya savaşlarıdır.

Çin, tarih olarak milattan önce yıllara giden tarihiyle emperyal gelenekten gelen bir uygarlıktır. Topraklarının büyüklüğü, nüfusunun kalabalıklığı ve coğrafi stratejik konumuyla 20. yy.'ın önemli aktörlerinden birisidir. Mao Çe Tung liderliğinde 1949 yılında gerçekleştirdiği devrimle sosyalist bir yönetim biçimi benimsemiştir. Kapalı, merkezi, planlı ekonomisiyle 1970'lerin sonuna kadar klasik bir sosyalist yönetim sergilemiştir. Diğer yandan Çin, uyguladığı Kültür Devrimi politikasıyla ciddi bir nüfus kaybına uğramıştır. Kıtık dönemleri nüfusunun azalmasında önemli rol üstlenmiştir. 1979'da Mao'nun ölümünün ardından, Deng Şiaoping'in liderliği ele geçirmesiyle birlikte Çin, sosyalist yönetim ilkesinden tam olarak olmasa da geri çekilmeye başlamıştır. Devletçi bir pazar ekonomisiyle ekonomik anlamda karma bir yapıya dönüşmüştür. Devlet, temel ekonomik ajan olmakla birlikte, pazar mekanizması ekonomik yapıya eklenmiştir. Böylece ne tam sosyalist ne de tam kapitalist bir sosyo-ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. 1990'lar ve 2000'lerle birlikte yakaladığı yüksek büyüme oranlarıyla bu model halen tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı, bu modelde önemli yeri olan Özel Ekonomik Bölgeler bağlamında Çin emperyalizmidir. Çalışmanın önemi, Özel Ekonomik Bölgeleri, Çin emperyalizmi çerçevesinde analiz etmektir. Çalışmanın kapsamı, 1980 sonrası ortaya çıkan Özel Ekonomik Bölgeleri ve Çin emperyalizmidir. Çalışmanın temel iddiası, Çin'in, Özel Ekonomik Bölgeler aracılığıyla çevre ülkeler üzerinde etki alanını arttırmak için emperyalist bir ağ kurmayı tercih etmiş olmasıdır. Bu ağ aracılığıyla Çin hem küresel ekonomik yapıya eklenmektedir hem de siyasal anlamda hegemonya iddiası için gerekli gücü elinde toplamaktadır. Çin'in, yakaladığı yüksek büyüme oranlarıyla, politik ve ekonomik anlamda çevre ülkeler tarafından bir model olarak taklit edilmeye başlanmıştır ve ABD merkezli ekonomik yapıya bu çevre ülkeler, Çin'in Özel Ekonomik Bölgeleri aracılığıyla eklenmeye başlamıştır. Bu durum imparatorluk tezinin merkeziz güç odakları tezine uygun bir durumdur zira klasik emperyalizm tezinin göre tek bir emperyalist süper güç olsaydı çevre ülkeler doğrudan ona veya günümüzde ABD'nin ağına bağlanırdı. Bunun yerine çevre ülkeler Çin üzerinden ekonomik ağa bağlanmaktadır. Çin, Özel Ekonomik Bölgeleri bir teknokratik ağ olarak kullanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve ve Literatür

Emperyalizm, modern temelleri bir yana bırakıldığında, insanlık tarihinin yazılı döneminin başlarından itibaren yaygın toplumsal bir olgu olmuştur. Atina kent devletinin diğer Yunan site devletleri üzerinde ilk emperyalist hareketi, Milattan Önce 477 yılında kurulan Attika Deniz Birliği olarak kabul edilmektedir. Atina Kent Devleti, bu birliği mensup yüz elli – yüz yetmiş üç arası Yunan Kent Devleti üzerinde liderliği ele geçirmiştir. Böylece Atina Kent Devleti, diğer Yunan Kent Devletleri üzerinde hegemonyasını kurmuştur. Bu hegemonyayı kurarken Atina, Pers tehlikesini kullanmış ve bunun üzerinden kendi liderliği altında Yunan Kent Devletlerini konsolide etmiştir.

Tarih boyunca pek çok emperyalizm teorisi ortaya atılmıştır. 20. yy. başına kadar ırk ve din gibi değişkenler emperyalizmin temel nedeni olarak görülmüştür ve bu tespitler sosyal Darwinizm ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu düşüncelerin ardında yatan temel mekanizma, güçlü uluslar ve kültürler (ki bazı ulusların ve kültürlerin doğuştan güçlü olduğu iddiasına dayanmaktadır) ayakta kalır ve zayıf uluslar ve kültürler yok olmaya mahkumdur. Dolayısıyla “güçlü devlet” zayıf olanları yönetme hakkına sahiptir. Bu yaklaşımlar olayları henüz ekonomi perspektifinden değil ırk ve din gibi değişkenlerle açıklamaya çalışmıştır. Örneğin; Joseph Arthur De Gobineau (2021, s.191); 19. yy. ortalarında yazdığı *İnsan Irklarının Eşitsizliği* eserinde, üstünlüğü ırk üzerinden tarif etmektedir ve “üç büyük tür kesin surette ayrı kalsaydı, üstünlük her zaman beyaz ırkların en iyilerinin elinde olurdu ve sarı ile siyah türler sonsuza kadar beyazların en aşağısının ayakları altında sürünürdü” diyerek ırk üzerinden bir üstünlük ve emperyalizm teorisi ortaya atmıştır. Ona göre beyaz ırk ayrıcalıklıdır ve dünyayı yönetmeye layıktır.

Modern emperyalizm teorileri ise, 20. yy. başında daha çok ekonomi temelli açıklamalarla kurgulanmıştır. Örneğin; emperyalizm teorileri arasında önemli bir yeri olan Rudolf Hilderding’e göre (1981, s.365); emperyalizmin sebebi, sermaye ihracıdır ve sermaye ihracı, kapitalizmin hızlı gelişimi için bir şarttır ve bu durum, yani kapitalizmin genişlemesi, kapitalist toplumun bütün olarak devamı için gereklidir. Bu durumda kapitalist toplumlar, belirli bir aşamaya geldikten sonra sermayesini ihraç etmek istemektedir ve bu durum kapitalist toplumun devamı için gerekli bir koşuldur.

John Atkinson Hobson (2005, s.360); emperyalizmin oluşumunda, sermayenin yoğunlaşması ve şiddetli ticaret akımlarını sebep olarak görmüştür ve bu durumun, militarizm ve bürokrasiye yol açtığını ileri sürmüştür. Hobson, emperyalist ülkelerin, otoriter bir forma dönüştüğünü savunmuştur. Hobson’un açıklaması da tıpkı Hilferding gibi ekonomi temelli bir açıklamadır. Bu bağlamda, 20. yy. başında, emperyalizm açıklamalarına, ekonomi politik bir tutumun egemen olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla 19. yy. emperyalizm açıklamalarından, ırk ve din gibi, ciddi bir kopuşun olduğu düşüncesini ileri sürebiliriz. 20. yy. başında tarihsel koşulların ne olduğu ve 1914’te Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçları bilimsel atmosferi daha iyi anlamak açısından anımsanması gereken süreçlerdir.

V. I. Lenin (2009, s.138), emperyalizmin tekelci kapitalizmin olduğunu belirtmiş ve üretimin yoğunlaşması sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Lenin’e göre (2009, s.139); tekeller, sömürgecilik faaliyetinden doğmuştur ve temel sebebi, hammadde kaynakları, sermaye ihracı ve nüfuz alanları elde etme çabasıdır. Buradan, üretimin yoğunlaşması sonucu tekeller, hammadde kaynaklarına daha rahat ulaşmak için, pazar elde etmek için emperyalizme başvurmuştur. Özellikle sermaye ihracıyla tekeller ve emperyalist ülkeler, çevre ülkeler üzerinde hegemonya kurmaktadır. Dolayısıyla ekonomi önemli bir temel olarak emperyalizmin temel sebebi olarak varlık kazanmasına yol açan bir olgudur.

Politik bağlamda ise Michael Hardt ve Antonio Negri’nin imparatorluk tezinde (2003, s.182); “...bu yeni egemenlik yayıldıkça karşısına çıkan öteki güçleri kendine eklemeyi ya da tahrip etmez, tersine onları ağına içine alarak kendini onlara açar”. Burada Hardt ve Negri bir egemenlik ağından bahsetmektedir. Bu egemenlik ağının işleyişini Hardt ve Negri, üretimin arkasındaki enformasyon ağından kurgulamaktadır. Hardt ve Negri’ye göre (2003, s.308); “Enformasyon ağları aynı zamanda üretimi, mekânsal

kısıtlamalardan öylesine kurtarır ki, üreticileri aralarındaki mesafe ne olursa olsun tüketiciyle doğrudan ilişkiye sokma eğilimi taşır". Bu çerçevede, Hardt ve Negri'nin de ağ temelli bir dünya tasavvuru salt coğrafi değil siyasal egemenlik bağlamında da kullandığı görülür. Çalışmada Çin'in Özel Ekonomik Bölgeleri tam olarak bu ağın kurucu unsurları şeklinde Çin emperyalizminin aynı zamanda enformasyon ağı olarak çalışmaktadır. Ağ yaklaşımını benimsediğimiz zaman doğal olarak kurucu düşünürü Manuel Castells'e de yakından bakmak gerekli olmaktadır.

Toplumsal çerçevede Manuel Castells'in ağ toplumu yaklaşımına göre (2008, s.147); 1990'lı yıllarla birlikte çokulusluluk, küresel ekonomide egemen oldu ve uluslararası üretim ağları kurgulandı. Batı, bu çokuluslu yapıyı çokuluslu şirketleri aracılığıyla gerçekleştirirken Doğu, devlet girişimleri aracılığıyla uluslararası üretim ağlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Castells'e göre (2008, s.246); "Bir başka unsur da Tayvan'da, Hong Kong'da ve Çin'de karşımıza çıkan kalkınmacı devlet modelidir. Başka biçimler altında devlet, birçok tarihsel başarısızlığın ardından, ailevi, güvenilir, bilgiyi öne çıkaran ilişkilere dayalı Çin girişimciliğinin özerkliğine zarar vermeksizin onu desteklemenin bir formülünü bulacak zekâyâ ermiştir". Nitekim, Çin emperyalizmi, aile şirketleriyle uyumlu kalkınmacı Çin devleti tarafından kurgulanmıştır. 1980 sonrası ekonominin küreselleşmesi, Doğu'ya, farklı biçimlerde gelmiştir. Liberal kapitalist Batı ile Devletçi Doğu ekonomileri gelişmişlik farklarına göre küreselleşme sürecinden farklı biçimlerde etkilenmiştir.

Çin emperyalizmi konusunda literatürde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Yaklaşımlardan birisi Çin'in güvenlik motivasyonlu genişlemesi ve diğeri ise Çin'in ekonomi politik temelli genişlemesidir (Breslin, 2009, s.818). 1970'lerden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar (1991) Doğu Asya'da üçlü bir stratejik denge (SSCB, ABD ve Çin) vardı ve Soğuk Savaş sonu denge ikili yapıya, ABD ve Çin, döndü ve Çin, SSCB'nin çöküşüyle ortaya çıkan gelişmekte olan ülkelerdeki boşluğu doldurmaya başladı (Ross, 1999, s.83). Çin, eski SSCB ülkelerinde etkinlik kazanarak, Kuzey Kore üzerindeki etkinliğiyle ve Tayland'ın stratejik ortaklığı ve Burma üzerinde hakimiyeti ile 1991 yılında Doğu Asya anakarasında egemenliği sağlamıştır (Ross, 1999, s.85). Daha sonra Rusya'nın gelişmesi ve ABD'nin varlığı bu bölgede, yeni dengeler yaratmaya başlamıştır. Michael R. Chambers'e göre (2007, s.61); Çin, güvenlik tehdidi olarak ABD'yi görmektedir ve 2004 ile 2006 arasında savunma beyaz kağıtlarında bunu açık olarak belirtmiştir. ABD'nin Merkez Asya, Pakistan ve Afganistan işgaliyle Çin, yükselen gücüne karşı ABD'yi tehdit hatta tek tehdit olarak görmüştür (Chambers, 2007, s.62). Dolayısıyla Çin, güvenlik gerekçeleriyle, Doğu Asya ülkeleriyle hegemonik ilişkilere girmek zorundadır. Bu tez, güvenlikçi tez anlayışının bir sonucudur.

İkinci yaklaşım, ekonomi politik temelli yaklaşımdır. Buna göre Çin, Deng Şiaoping'ten itibaren pazar sosyalizmi benimsemiştir ve bu siyaset temelinde ekonomik olarak, küresel bağlamda yayılmak zorundadır. Burada görüldüğü gibi güvenlik kaygısıyla savunmacı bir yaklaşım değil ekonomi kaygısıyla yayılmaya başlanacak bir yaklaşım ve politika görülmektedir. 1979'da Deng Şiaoping liderliğinde başlayan pazar sosyalizmi anlayışı 1990'larda zirve yapmış ve Çin, 1990'larda, uluslararası ticaret ve finansal sistemlerle daha yakın bağlar geliştirmeye karar vermiştir (Fewsmith, 1998, s.112). Böylece Çin, bir yanı sıra kapitalist rakiplerini taklit etmeye başlamıştır. Ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmaya başlamıştır. Bu konuda Çin'in temel yaklaşımı; Çin'in ekonomik güvenliğine yönelik hem küreselleşmenin durdurulamaz güçlerinden hem de adaletsiz olan küresel ekonomi politik sistemin doğasından tehditler vardır ve bu durum, Çin ulus devletinin yükselişine karşı önyargılıdır (Zha, 1999, s.83).

Bu çalışmada temel kuramsal çerçeve, uluslararası ekonomik yaklaşım bağlamında ekonomi politik yaklaşım, uluslararası politika bağlamında ise Michael Hardt ve Antonio Negri'nin merkezsiz uluslararası politika yapısı ve toplumsal çerçevede ise Manuel Castells'in ağ toplumu yaklaşımıdır. Buna göre Çin'in emperyalist hamlesinin temel sebepleri; ekonomi politik yayılma ihtiyacı ve buna uygun yapılanan uluslararası ilişkiler tutumu, merkezsiz bir dünyada küresel hegemonya için ABD'yle girdiği küresel

mücadele ve Özel Ekonomik Bölgeler aracılığıyla küresel olarak kurmaya çalıştığı teknokratik ağ yaklaşımıdır. Bu üçlü yaklaşım, Çin emperyalizminin bugününü ve kullandığı araçları anlamak için gerekli kuramsal zemini sağlayacaktır. Bu çalışma, klasik emperyalizmin ekonomik yaklaşımı üzerine, İmparatorluk toplumunun merkezlessiz yapısı içerisinde güç mücadelesi ve ağ toplumu temelli bir teknokratik ağ olarak Özel Ekonomik Bölgeleri, Çin'in emperyalist yayılmasının temelleri olarak ele almaktadır.

3. Özel Ekonomik Bölgeler: Çin'in Denizaşırı Küresel Teknokratik Ağı

Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB) uygulaması Çin'de, ilk olarak, 1980 yılında başlatılmıştır ve bünyesinde karmaşık ekonomik ve hizmet aktiviteleri içermesi kararlaştırılmıştır (Wong, 1987, s.27). Devletçi bir ülkede ÖEB'lerin kurulması basit bir ekonomik aktivite değildir. Kwan-Yiu Wong'a göre (1987, s.27); ÖEB'ler, Çin'in aldığı daha pragmatik ve açık ekonomi politikası kararının bir sonucudur. Bu koşullar altında ÖEB'leri salt ekonomik bir olgu değil aynı zamanda birer politik ve ideolojik olgu olarak bütünsel olarak değerlendirmek gereklidir. ÖEB'lerle ilgili Çin'in aldığı karar politik rejim merkezli bir dönüşümdür. ÖEB'ler, sosyalist bir ekonomiden devlet merkezli bir kapitalizme geçiş sürecinde sembolik birer unsurdur. Semboller, aynı zamanda, toplumsal ve politik hareketin birer göstergesidir.

Mao dönemi sosyalist bir yönetim benimseyen Çin, Deng Şiaoping sonrası kapitalist bir idare tarzı benimsemiş ve ÖEB'leri liberal ilkelere göre düzenlemiştir ve yönetmiştir. ÖEB'ler Çin'de, ilk kez, Shenzhen, Zhuai, Şantau ve Xiamen bölgelerinde kurulmuştur (Wong, 1987, s.27). Çin bu ÖEB'lerle yabancı sermaye çekmek ve daha sonra da dışarıya ihracatını arttırmak gibi stratejik bir hedef belirlemiştir. Kapalı, merkezi, sosyalist ve planlı bir ekonominin bu hedef için uygun olmadığını gören Çin, Deng Şiaoping liderliğiyle bu büyük dönüşümü başlatmıştır. Şiaoping'in bu stratejisi hakkında sosyalizmden dönüş bağlamında değerlendirmeler olmasına rağmen Çin, bu yeni ekonomik modeli kararlılıkla uygulamıştır.

ÖEB'ler Çin'in bir buluşu değildir. Bugün tüm ülkelerin üçte biri Özel Ekonomik Bölge benzeri yapılara sahiptir ve 2007 itibarıyla bu bölgeler, yaklaşık 7,5 trilyon dolar çıktı sağlamışlardır (Grant, 2020, s.1540; Jean-Pierre Singa Boyeng'den (2007) aktarma). Ancak 1980 sonrası ÖEB'ler Çin merkezli bir yapıya kavuşmaya başlamıştır. Diğer ülkelerinkinden daha farklı bir yapıya sahip olmuşlardır. ÖEB ilk olarak 1951'de Porto Riko'da, 1959'da İrlanda Shannon Havaalanında ve 1965'te Tayvan'da kurulurken diğer yandan 2010'da Çin'de, yaklaşık olarak, yüz civarında ÖEB faaliyete geçmiştir ve 2006 yılında, On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Çin, elli civarı denizaşırı ÖEB kurma kararı almıştır (Brautigam ve Xiaoyang, 2011b, s.30). Bu ÖEB'ler On Birinci Beş Yıllık Kalkınma planına istinaden, denizaşırı, ekonomik ve ticari bölge olarak tasarlanmıştır (Brautigam ve Xiaoyang, 2011a, s.69).

Kısaca 2006 sonrası ÖEB'ler, Çin için artık küresel bir anlama kavuşmuştur. Çin 2006 sonrası agresif bir biçimde denizaşırı ÖEB kurulmasını dış politikasının temel bir konusu haline getirmiştir. Bu bağlamda ÖEB'ler Çin temelli bir yapıya kavuşmuştur ve hatta Çin'in ekonomik, politik ve ideolojik etki alanı yayma girişiminde adeta bir aparat haline gelmiştir.

ÖEB, modernizasyon ve yabancı ileri teknolojiyi çekmek için, vergi oranı ve operasyon kapsamıyla ilişkili diğer alanlara göre, daha öncelikli muamele gören bir alan olarak tanımlanabilir (Nishitatenno, 1983, s.176). ÖEB'ler, İhracat İşleme Bölgelerinden (İEB) farklıdır. Çünkü İEB'lerde yalnızca ihracat yapılan sektörler için desteklenirken ÖEB'lerde, yalnızca ihracat sektörleri değil her sektörden üretim teşvik edilmektedir ve ÖEB, serbest piyasa ekonomisine benzer şekilde operasyonda bulunmaktadır (Nishitatenno, 1983, s.177). Bu çerçevede ÖEB'ler, Çin'in kapalı sosyalist ekonomisinin dönüşümüne ciddi katkı sağlayan aygıtlar olarak kullanılmıştır. ÖEB'lerle Çin, bir yandan üretimi arttırarak ithalatı düşürmeyi ve öteki yanda ihracatı arttırmayı hedeflemiştir.

Bu noktada ÖEB'nin Çin tipi gelişiminde bir noktayı vurgulamak önemlidir. İhracat İşleme Bölgeleri, pazar ekonomisi esaslarına göre çalışırken ÖEB'ler, merkezi planlama

esasına göre kurgulanmıştır (Wall, 1993, 226). Denebilir ki, Çin ÖEB'leri Çin'in devletçi ideolojisine göre yeniden yorumlanmıştır. Devlet, ÖEB'lerde bir ekonomik ajan olarak faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda ÖEB'lerin, Çin Devletinin bir sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-ideolojik birer aparatı olduğunu belirleyebiliriz. Kalabalık nüfusuyla Çin, hızlı büyüme göstermek zorundadır ve kapalı ekonominin sınırlarından dolayı liberal ilkelere uygun yeni bir yaklaşım getirmiştir. En azından ekonomik anlamda sosyalist ekonomiden belirli ölçüde esneme göstermiştir ve politik yapısını da yeniden yapılandırmıştır.

Çin için ÖEB'ler, sadece 1980 yılında ortaya çıkan bir gelişme değildir. Çin, 1949 Devriminden önce de 19. yy.'dan beri bu arayışın içindeydi. 19. yy.'da özel bir anlaşmayla yabancılara açık limanlar (Stoltenberg, 1984, s.638) ÖEB'lerin atası sayılabilir. Tarihsel açıdan Çin, sürekli olarak dışa doğru açılma ve sermaye çekme çabası içerisine girmiştir. Burada ilginç olan nokta 1949'a kadar olan süreçten ziyade 1949 sonrası sosyalist Çin politik rejimi içerisinde dönüşümdür. Kapitalist kurallarla sosyalist bir ekonomi içerisinde ÖEB'ler adeta birer kapitalist ada olarak faaliyet göstermiştir. Çin, bu kapitalist adalardan gerek ülke içi gerekse de deniz aşırı bir ağ kurmuştur.

Yapısal anlamda Özel Ekonomik Bölgelerin tarihsel gelişimi ve işlevi, Çin'in sorunsala bakış açısını göstermektedir. Bu değişimi değerlendirmek için Özel Ekonomik Bölgelerin bir tanesini örnek model olarak ele alabiliriz. Durumu anlamak için Thomas M.H. Chan and R. Yin-Wang Kwok, Shenzhen Özel Ekonomik Bölgesini incelemiştir. Shenzhen 1979 yılında kurulan ilk Özel Ekonomik Bölgelerden birisidir. Chan ve Kwok, Shenzhen ÖEB'yi, 1985 öncesi dönem ve 1985 sonrası dönem olarak ikiye ayırmıştır. 1985 öncesi dönem, sanayileşme için finansa ihtiyaç olduğundan ülke içi ihtiyacı karşılamak adına dış finansman çekmek için ekonomik üretim faaliyeti sürdürürken 1985 sonrası dönem Shenzhen ÖEB, belli bir finansman gücüne ulaşıncaya ihraçat odaklı üretime geçmiştir (Chan ve Kwok, 1991, s.180). Dolayısıyla ÖEB'ler, geçirdiği dönüşüme bağlı olarak ulusal nitelikten uluslararası niteliğe dönüşmüştür. Uluslararası bir olguya dönüşen ÖEB'ler doğal olarak ait olduğu ülkenin politik ve ideolojik etkisini arttırmasını gerektirmiştir. Böylece bir yandan ekonomik büyümeyi sağlayan bir araç iken diğer yandan hegemonik iddia için gerekli politik ve ideolojik temeli yayma görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda ÖEB'leri salt ekonomik bir olgu olarak görmek hatalı bir tutumdur. Bunun yanı sıra politik bir aygıt olarak da görmek gereklidir.

ÖEB'lerin ortaya çıkış sürecini, yaklaşım olarak benimsenişi ve amaçlarını yakından görmek için Çin'in ekonomik yapısının gelişimini anlamak gereklidir. ÖEB'ler Çin'in ekonomi politikasının devamı şeklindedir. Bu bağlamda Çin'in ekonomik politikasının tarihsel gelişimi aşağıdaki gibidir. Çin'de 2011 yılına kadar ekonomik gelişmeleri inceleyecek olursak şunları görürüz (Jain, 2017, s.78); 1978'de Deng Şiaoping Çin lideri oldu ve reform çağrısı yaptı, 1979'da ABD diplomatik olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdı ve Tayvan yerine Çin Halk Cumhuriyeti'ni muhatap aldı, 1980'de Çin'de dört stratejik kıyı bölgesi olan Shenzhen, Zhuai, Shantou ve Xiamen'de Özel Ekonomik Bölgeler açıldı ve Şiaoping'in ekonomik reformu için bu bölgeler araç oldu, 1981'de Başbakan Zhao Ziyang daha önce küçük ölçekli olan hane halkı sorumluluk sistemini ulusal seviyeye taşımıştır ve arazi kullanım hakları hanelere veya arazi gruplarına dağıtılmıştır ve özellikle kırsal kesimde bu yaklaşım etkin olarak uygulanmıştır ve araziler on beş yıl civarı kiralanmaya başlanmıştır, 1984'de Çin, on dört ek ÖEB açmıştır ve kırsal kesim için ilçe ve Köy İşletmeleri ilk kez gündeme gelmiştir, 1988'de Bir Japon firması arazi için yapılan halka açık bir müzayedeyi kazanarak birinci oldu ve bu, komünist Devrim'den bu yana yabancı bir varlığın Çin topraklarında kazandığı ilk özel çıkardır, 1989'da Tiananmen Gösterileri, 1990'da borsalar Shanghai ve Shenzhen'de açıldı ve Shanghai Borsası 2010 yılında dünyanın beşinci en büyük borsası oldu, 1992'de Tiananmen gösterileri sonrası süren ekonomik zorluklar sonucu 1992 yılında Şiaoping Güney turuna çıktı ve ÖEB'lere kesin destek açıkladı ve ekonomik canlanma başladı, 1994'de Çin, internete tam bağlanma başarısı elde etti, 1997'de Çin, Hong Kong'u Britanya'dan geri aldı ve Hong Kong Özel Yönetimi ilan etti, 1998'de 1993 sonrası

sürdürülen ekonomik açılma sürecinde 1997-1998'de birçok devlet sahipliğinde işletmeler ve köy işletmeleri özel mülkiyete satıldı, 2001'de Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne katıldı, 2010'da Çin ekonomisi Japon ekonomisini geçti ve ABD ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomisi oldu ve 2011'de Kuzey Güney projesi başlatıldı. İnsanlık tarihinin en büyük projesinde su zengini Güney Çin'den su fakiri Kuzey'e su aktarımı için proje bazlı harekete geçildi.

1949'da sosyalist devrim gerçekleştiren Çin, liberalleşme ve pazar ekonomisi bağlamında anlık reaksiyonel değil planlı programlı bir politika izlemiştir. Bu ekonomi-politik süreç sosyalizmden geri dönüş tezlerini destekler niteliktedir. Ancak ortaya çıkan sentez ekonomisi için devlet merkezli pazar ekonomisi kavramını kullanmak daha uygun olabilecektir. Çünkü Çin'de devlet, mülkiyetin önemli bir bölümüne sahipken özel mülkiyete de kontrollü biçimde izin verilmiştir.

Sonuç olarak ÖEB'leri, Çin'in salt ekonomik gelişiminin bir parçası olarak değil de daha soyutta Çin emperyalizminin ekonomi ve politika amaçlarını gerçekleştirmenin bir parçası olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu sebeple olguya Çin emperyalizmini analiz ederek devam etmek daha uygun olacaktır. Bilimsel gerçekliği anlamak için olguya soyutlama düzeyinde bakmak gereklidir. Bu noktada tartışılması gereken temel sorunsal, ÖEB'ler Çin'in kapitalist gelişmesinin bir uzantı mı? veya kapitalist gelişme ÖEB'lerin oluşumunu mu zorlamıştır. Bu durumu Çin emperyalizmini inceleyerek aydınlatmak daha uygun bir yöntemdir.

4. Çin Emperyalizmi ve Özel Ekonomik Bölgeler

1949 Sosyalist Çin Devrimi'ne kadar Çin'in tarihsel geçmişine baktığımız zaman bu ülkenin modern dönem öncesi de emperyal bir geleneğe sahip olduğu görülmektedir. Dünya'da Sino adıyla anılması ve Sino'nun kelime anlamının daha büyük Çin olması bir tesadüf değildir. Tarihsel geçmişi Çin'in daima bir emperyal devlet olduğuna işaret etmektedir. Joseph Mackay (2015, s.71), Çin'in tarihsel dönemleri ve emperyalist yapısını incelemiş ve Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1644) Çin'de sınırlı bir emperyalist uygulama ve zor ile şiddetin iktidar için politik düzenleme aracı olduğunu vurgulamıştır. Qing Hanedanı döneminde (1644-1912) ise belirgin bir şekilde gerçekten emperyal bir ülke olmaya heveslidir ve kolonileri genişletmiş ve ülke toprakları Batı-Doğu yönünde genişlemiştir (Mackay, 2015, s.71). Buradan Çin'in tarihsel olarak emperyal ve daha sonra emperyalist bir motivasyonla hareket ettiği ve bunun politik rejimlerin farklılaşmasına rağmen gerek toplum gerekse de devlet bağlamında zımni bir politika olduğu söylenebilir. Sonunda 1949'da Çin'de, Mao Zedung liderliğinde sosyalist bir devrim gerçekleşmiş ve Çin, belirli bir dönem iç meselelerle meşgul olmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucu lideri ve 1949 Devrimi'nin lideri Mao Zedung'un 1976'da ölümünden sonra iki yıllık bir aradan sonra 1978'de Çin'in yeni lideri Deng Şiaoping olmuştur. Şiaoping sıradan bir lider değildi. Şiaoping'in liderliği altında hükümet, kendisini büyük ekonomik sorunların mirasından kurtardı ve sürdürülebilir bir ekonomik reform programı başlattı ve reformlar, ekonomik sistemi dönüştürdü ve patlayıcı bir ekonomik büyüme dönemi başlatarak ülkeyi izolasyondan çıkarıp modern dünya ekonomisiyle bütünleştirdi (Naughton, 1993, s.491). Çin Halk Cumhuriyeti, Şiaoping yönetiminde pazar ekonomisiyle sosyalist ekonomisini dönüştürmeye başlamıştır.

Wang Gungwu'ya göre (1972, s.617); Çin'in Devrimden itibaren dış politikasının değişmeyen bir çizgisi vardır ve bu amaç; gelişmemiş, 'kırsal', fakir ülkelerin ayağa kalkması ve dünyanın gelişmiş, 'kentli' ülkelerine meydan okumasını sağlamaktır ve bu Çin'in sadece bu gelişmemiş dünyanın lideri olduğu anlamına gelmez ancak söz konusu ülkelerin gelecek vizyonlarını şekillendirmede yönlendirici olduğu anlamına gelmektedir. Bu tarihsel koşul Çin'in yerleşik dünya hegemonyasına karşı adeta bir meydan okumasıdır. Burada temel sorunsal Çin'in fakir ülkelere yardım edip onları kalkındırmasından ziyade daha soyutta Çin'in dünya hegemonyasını talep etmesidir. Bu talep süreci şu an itibarıyla açıktan ve direkt değil zımni ve dolaylıdır. Zaten Çin için bu

sonal hedef bugünlük bir mesele değil yaklaşık iki bin yıllık meseledir. Kuruluşundan itibaren Çin hep bu hedefi gütmüştür. Bu durum olaya mistik bir boyut da katmaktadır.

Çin'in Afrika kıtası ile ilgisinin yeni bir hegemonya talebini işaret ettiği ileri sürülebilir. Bazıları, Çin'in Afrika ile ilgisinin, doğasında, neo-kolonyal bir ilgi olduğunu ve doğal kaynaklara erişim amacı güttüğünü ileri sürmüştür (Brautigam ve Xiaoyang, 2011b, s.28). Çin, ekonomik etkinliğini arttırmak için çeşitli kuşak ve yol politikaları geliştirmeye çalışmaktadır. Michael O'Keefe'e göre (2020, s.105); Çin, birçok yerdeki Afrika'yı içermektedir, ekonomik aktiviteleri için kuşak ve yol çalışmaları yapmaktadır ve bu durum sadece Güneydoğu Asya'ya sıkışmış tekli bir küresel mücadele veren Çin yerine çoklu küresel girişimlerde bulunan bir Çin için en uygun yoldur. Böylece Çin, politik coğrafi olarak salt Güneydoğu Asya değil küresel bir iddiası olan ve hegemon adayı konumuna sahip bir devlet görünümüne sahip olmaktadır. Küresel hegemon olacak bir ülkenin küresel iddiaları ve girişimleri olması gereklidir. Çin, bu tarihsel misyonu kavramış gözükmemektedir ve Deng Şiaoping'in liderliğinden itibaren dış politikasını buna göre yönlendirmiştir.

Afrika'da ilk İhracat İşleme Bölgesi 1971 yılında Mauritius'da kurulmuştur ve 2009 yılında iki düzine Afrika ülkesi Özel Ekonomik Bölge, İhracat İşleme Bölgesi'nden Serbest Ticaret Bölgeleri ve Endüstriyel Parklar, kurmuştur (Brautigam ve Xiaoyang, 2011b, s.29). Çin 2009 yılında Altı Özel Ekonomik Bölgeyi destekleme kararı almıştır (Brautigam ve Xiaoyang, 2011b, s.28). Ancak Çin'in müdahalesi sonucu bu bölgeler ne tam olarak Afrika ülkelerinin gelişimine katkıda bulunmuştur ve ne de işsizlik sorununu çözmüştür (Brautigam ve Xiaoyang, 2011b, s.29). Bunun yerine sadece Çin'in doğal kaynaklara erişimini sağlamışlardır. Burada sihirli kelime kalkınma olmuştur. Yoksulluk içinde bulunan Afrika ülkeleri için bu sihirli kelimenin etkisi büyük olmuştur ancak sonuç yeterince parlak olmamıştır.

Denizaşırı ÖEB'lerin önemi Çin'in bu birimleri kurma amacıyla açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çin hükümeti için ÖEB'lerin amaçlardan birisi, ekonomik hinterlandıyla denizaşırı arasında bir link kurmak olmuştur (Wall, 1993, s.229). Buradan hareketle ÖEB'lerin, Çin'in ekonomik, politik ve ideolojik bir küresel ağ girişimi olduğunu ileri sürebiliriz. Çin, Afrika ve diğer gelişmekte olan ülkelerde, ÖEB'ler aracılığıyla küresel bir teknokratik ağ kurmaya çalışmış ve çalışmaktadır. Böylece Çin, etki alanını bu ülkeler üzerinde arttırırken, pazar ve hammadde ihtiyacını da gidermiştir.

Dış yardımlar ve ihracat kredileri, devlet müdahalesinin bilindik araçlarıdır ve Batı, bu araçları uzun süredir ekonomik ve politik amaçları için diğer gelişmekte olan ülkeler üzerinde kullanırken, Çin'de bu araçları, gelişmekte olan ülkeler üzerinde hegemonyasını arttırmak için araç olarak kullanmıştır ve 2012 yılında on beş Afrika ülkesi, Çin'in ÖEB'ler kurmasını kabul etmiştir (Brautigam ve Xiaoyang, 2012, s.799). Böylece Çin, Batı dünyasına karşı belirgin olarak muhalif olan Afrika ülkelerini kendi etrafında mobilize etmiştir. Batı'nın yüzlerce yıllık sömürgeci geçmişi Afrika ülkelerini Çin'in bu müdahalelerini olumlu karşılamasına yol açmıştır.

Özel Ekonomik Bölgeler ve Çin'in denizaşırı operasyonları hakkında literatürde üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu görüşlere göre; ilk yorum; kalkınmacı devlet görüşü, Çin'in yurtdışına yayılmasını teşvik etmek için kullanılan ekonomik araçları, öncelikle ticari bir gerekçeye sahip bir devlet rehberliği veya yönlendirme biçimi olarak görüyor ve kar odaklı firmaların, küresel ekonomik fırsatlara tepkilerini iyileştirmelerine yardımcı olmak, bilgi boşluklarını doldurmak ve yüksek işlem risklerini azaltmak amacı güttüğünü savunmaktadır. İkinci yorum; bazı devlet müdahalelerinin ticari mantığını kabul ediyor, ancak Çin'in araç setindeki ekonomik araçların birçoğunu daha çok siyasetle ilgili görüyor ve diplomasiyi, Çin'in imajını ve yumuşak gücünü destekleyen kayıp liderler olarak görmektedir. Üçüncü yorum; pek çok kişi Pekin'in gelişmekte olan ülkelere girişini, ağırlıklı olarak kaynak güvenliğine ilişkin stratejik kaygılar tarafından şekillendirilmiş olarak düşünmektedir. Bu görüşün savunucuları, Çinlilerin kaynaklara daha güvenli erişim karşılığında az çok doğrudan yardım ve denizaşırı kalkınma programları

sunduğunu iddia ediyorlar ve dolayısıyla bu operasyonlarda ticari hususlar geçerli olmayabilir (Brautigam ve Xiaoyang, 2012, s.800).

Çin yayılmacılığının en önemli göstergesi kendi modeli ve zıt modelinin başarısızlığı olarak gelmiştir. Stefan Halper'e göre (2012, s.XIX); 1978 sonrası devletçi kapitalizmi benimseyen Çin, bu modeli, Pekin Uzlaşısı olarak kabul etmek gerekir ve Çin'in gelişiminin bir faktörü de geç 1980'ler ve erken 1990'lar da neoliberalizmin kurucu felsefesi olan Batı'nın tüm dünyaya dayattığı Washington Uzlaşısı'nın çevre ülkelerde başarısız olmasıdır. Washington Uzlaşısı'nın kurumsal yapısı olan IMF ve Dünya Bankası'nın talimatlarını uygulayan çevre ülkeleri, bir türlü, kötü ekonomik atmosferden çıkamamıştır. Çin, bu boşluğu doldurup, yakaladığı büyüme oranlarıyla alternatif bir model olmuştur. Burada görülmesi gereken şey Çin'in salt ekonomik modelinin yayılması değil, politik-ideolojik olarak da dünyanın çevre ülkeleri üzerinde etkinliğini arttırmasıdır.

Çin yayılmacılığının en önemli aracından birisi sahip olduğu kalabalık nüfustur. Çin, adım adım Fernand Braudel'in kavramsallaştırmasıyla *Uzun Zaman* süresince nüfusunu önce çevresindeki ülkelere daha sonra da tüm dünyaya dağıtmaktadır. Örneğin; 19. yy.'dan itibaren Güneydoğu Asya'nın ticaret ve üretim ihtiyaçlarının genişlemesiyle birlikte Çin'in nüfusu, bu bölgelerdeki ekonomik sektörlerdeki boşlukları doldurmak için, keskin bir şekilde, göçmen olmuştur. Bu durum Çin'in etki alanının genişlemesine ve önce ekonomik ve daha sonra politik olarak etkisini bu ülkeler üzerinde arttırmasına yol açmıştır. Çin, kalabalık nüfusunu bir uluslararası araç olarak kullanmıştır ve kullanmaktadır. Ayrıca Özel Ekonomik Bölgeler özelinde de eğitimli uzman nüfusunu bu bölgelere teknik destek başlığı altında yollamaktadır. Bu yolla Çin, küresel anlamda bir teknokratik ağ kurmaktadır.

Çin emperyalizmi hakkındaki bir çalışmaya baktığımız zaman 2020 tarihli çalışmada Michael O'Keefe (2020, s.94); Çin'in militaristleştiği varsayımının bilim çevrelerinde ve politik çevrelerde daha yaygın bir şekilde kabul edildiğini, özellikle Güneydoğu Asya bölgesinde Çin'in etkinliğini arttırdığını ve askeri kapasitesini geliştirdiğini söylemektedir. O'Keefe'e göre (2020, s.94); Çin'in militaristleşmesi, beyan edici politik durumları, medya yorumları ve operasyonel taahhütler de görülmektedir. Bu noktada en önemli nokta, Çin'in militaristleşmesinin diğer devletlerden gördüğü tehdit dolayısıyla realist bir temele mi sahip olduğu veya yayılmacı bir politika yüzünden biraz da hayalci bir temele sahip olup olmadığıdır. Bu durumu tarihsel gelişmeler gösterecektir.

Çin'in emperyalist yayılmasında belirleyici paradigmlar Güneydoğu Asya'daki rakiplerinden değil doğrudan dünya hegemonyasına sahip olan ABD'den gelmektedir. Weixing Hu'ya göre (2020, s.127); dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD ile dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin arasındaki ilişki, 21. yüzyılda, jeopolitiği belirlemektedir ve ABD-Çin ilişkileri karmaşık, sonuçsal ve dolambaçlıdır, ilişkilerin sınırı ekonomik, güvenlik ve sosyal bağlamda çizilmektedir. Güneydoğu Asya'daki iktidar odakları olan Japonya, Avustralya vs. yerine doğrudan ABD-Çin ilişkilerinin analizi önemlidir. Dünya hegemonyası bağlamında ABD, iktidarını daha buyurgan, arz eden ve denge koruyan olarak uygularken Çin ise yeni hegemon aday olarak daha talep eden ve denge bozucu niteliğe sahiptir. Zaten çatışma noktaları daima bu mevcut dengenin korunması isteği ile yeni denge kurulma talepleri arasında ortaya çıkmaktadır. Çin, klasik hegemon gelişiminde olduğu gibi önce ekonomik etkisini geliştirme yoluna gitmektedir ve daha sonra politik taleplerini ileri sürecek gibi görünmektedir. Bu durum emperyalizm gelişim çizgisinin doğal sonucudur.

5. Soyutlama Düzeyinde Çin Emperyalizmi ve Özel Ekonomik Bölgeler

20. yy. modern emperyalizm teorilerine kadar kullanılan emperyal tanımı ve emperyal toplumlar genel olarak toprak genişlemesi ve toprak temelli yayılma amacı gütmüşlerdir. Bu durum modern öncesi tüm emperyal devletler için geçerli olmuş bir durumdur. Hükmedilen toprakların genişliği emperyal devletin temel iktidar göstergesi olmuştur. Joseph Schumpeter (2018, s.51), bu tip emperyalizmi, "gösterilebilir sınırlar

olmaksızın, geniş toprakları, elde tutulamayacağı açık olan yerleri fethetme arzusu-tipik emperyalizm” olarak adlandırmıştır. Çin’in Ming ve Qing Hanedanlıkları döneminde bu tip bir emperyalizm olgusu gözlenmektedir. Örneğin Çin’in Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1644) Çinliler, Çin İmparatoruyla ilişkisi olmayan yabancı ülkelerin anlamlı varlıklar olduğunu düşünmemiştir (Gungwu, 1998, s.301). Bu durum Çinlilerin kendilerine üstün bir konum atfettiklerinin açık göstergesidir. Yine Ming Hanedanlığı dönemi tespit edilebilecek bir durum ki daha sonra gelecek tüm Çin yönetimlerinin de uyguladığı eski yönetimlerle olan süreklilik politikasıdır. Ming Hanedanı, Han, T’ang ve Sung Hanedanlıklarının uygulamalarını tarihi kayıtlardan incelemiş ve benzer politikalar uygulamıştır (Gungwu, 1998, s.303). Bu daha sonraki Qing Hanedanı ve sosyalist Çin yönetimi zamanı da sürdürülmüş bir politikadır. Bunun açık bir örneği, emperyalizm politikasını tüm Çin yönetimlerinin devam ettirmesidir. Yönetimler arasındaki fark, Ming ve Qing Hanedanlıkları dönemi, Çin’in gelişmişliği nispetinde, emperyal politika Güneydoğu Asya ile sınırlıyken sosyalist Çin dönemi ve bugün emperyalist politika küresel ölçektektir. Bu ise tarihsel gelişimin doğal bir sonucudur.

Çin’de Qing Hanedanı dönemi de emperyal bir politikanın sürdürüldüğü görülmektedir. Bu emperyal politikaları dönemlere ayıran Joanna Waley Cohen’e göre (2006, s.17); birinci dönem 1636’dan 1681’e kadar askeri genişleme ve kültürel güçlenme sağlanmıştır, ikinci dönem 1681-1760 arası emperyal genişlemenin savaşları Qing Hanedanlığı’nın temel karakteri olmuştur, üçüncü dönem 1760-1799 arası askeri zaferler temel başarı haline gelmiştir. Buradan da görülebileceği üzere Qing Hanedanlığı’nda tıpkı Ming Hanedanlığı gibi emperyal proje ve askeri genişleme sürdürülmüştür. İki hanedan dönemi boyunca tıpkı Schumpeter’in modern öncesi emperyalizm tanımlamasında olduğu gibi toprak, toprak genişlemesi temel kaygı haline gelmiştir. Toprak genişlemesiyle Çin hem etki alanını genişletmiştir hem de ana sınırlarını koruma altına almıştır. Yeni elde edilen topraklar adeta bir tampon bölge haline gelmiştir. Bu açıklamalardan Çin’in tarihsel olarak emperyal vizyonu ve sürekli genişleme politikası izlediği ileri sürülebilir.

1949 sosyalist devrim sonrası Çin, belirli bir dönem iç gelişmelerle uğraşsa da 1979 sonrası devlet merkezli kapitalist yapısıyla tekrar etki alanını genişletmeye çalışmış ve 2000 sonrası kuşak ve yol projeleriyle ekonomik etkinliğiyle birlikte politik iktidarını da çevre ülkeler üzerinde kurmaya çalışmıştır. Aslında Çin, kuşak ve yol girişimi aracılığıyla, paylaşılan bir ortak topluluk oluşturarak, ticaret ve altyapı ağları yoluyla gelişmenin o ülkelerin çıkarına olduğuna dair bir inanç çerçevesinde ortak değerler oluşturmayı manipüle etmeye çalışmaktadır ve bir bütün olarak bakıldığında Foucauldian bir kontrol ve tahakküm ile karakterize edilen bu yönetimsellik aracılığıyla politik gücünün bir çehresini yarattığını söylemek mümkündür (Chirambwi, 2021, s.89). Bunu post modern bir çağda yeni bir emperyalist biçim açısından da tanımlayabiliriz.

Çin’in emperyalist politikasında belirleyici hususlardan birisi de; tek tek bölgesel rakipler yerine bir bütün olarak küresel anlamda ABD’nin hareket biçimine göre şekillenmesidir. Bu, bir küresel politik yapı anlayışını zorunlu kılmaktadır. Tam olarak burada Hardt ve Negri’nin (2003, s.14) *İmparatorluk* tezinden, “bir iktidar merkezi yokluğu ve iktidarın karma kuruluş yapısının çeşitli katları arasında dağılmış olduğunu” referans alabiliriz. Özel Ekonomik Bölgelerin Çin’in iktidarını yaymak için kullandığı kurumsal bir yapı olduğunu belirtebiliriz. Bu kuruluşlar aracılığıyla Çin görünümde ekonomik gücünü arka planda ise politik gücünü maksimize etmeye çalışmaktadır. Çin, ÖEB’lerin ilgili ülkelerin gelişimine hizmet edeceği teziyle o ülkenin politik yapısında yerini almaya çalışmaktadır ve ABD merkezli dünya hegemonyası içerisinde kendisine yeni bir merkez yaratmaya uğraşmaktadır. Bunu yaparken Çin, ÖEB’leri adeta bir ağ olarak kurgulamaktadır.

Ağ yaklaşımının kuramcısı Manuel Castells’e göre (2008, s.166); “Uluslararası ticaret ciddi biçimde yayılırken, daha az kalkınmış ülkelerin dünya ihracatındaki payı 1950’lerde % 31,1’ken, 1990’larda % 21,2’ye” gerilemiştir. Bu tablo az gelişmiş ülkelerin büyümesi ve kalkınmasına ters etki yapmıştır. Çin, tam olarak çevre ülkelerde bu küreselleşme karşıtı

ideolojik atmosferi değerlendirip onlara ÖEB'ler aracılığıyla daha fazla büyüme ve kalkınma vaat etmiştir. Çevre ülkeler böylece dünya ticaretinden daha fazla pay alabilecektir. Doğal olarak bu yaklaşım, ÖEB'lerin adeta Çin'in bir teknokratik ağı şeklinde çevre ülkelerini sarmasına hizmet etmiştir.

Genel hatlarıyla baktığımızda Çin emperyalizminin yapısal özelliklerini anlamak için modern emperyalist teorilerin ekonomi temelli çözümlenmeleri, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *İmparatorluk* tezi ile Manuel Castells'in *Ağ Toplumu* yaklaşımının önemli ölçüde yol gösterici olduğunu belirtmek gerekir. Çin, tarihin en eski dönemlerinden itibaren önce emperyal daha sonra ise emperyalist bir politikayı takip etmiştir. Aslında bu tarihsel gelişme çizgisi tüm imparatorluk geleneklerinden gelen toplumlar için de bir açıklama oluşturabilmektedir. Çin'in bir uzun yürüyüşü var ve bu yürüyüşün temel motivasyonu bir gün dünya hegemonyasını ele geçirmektir. Feodal, kapitalist ve sosyalist Çin idarelerinin tümü açısından bu hedef değişmez bir nitelik taşımaktadır ve bu anlamda Çin idareleri arasında bir kopuş değil süreklilik olduğu savunulabilir. Çin emperyalizminin gelişimi hakkında yapılacak bir tartışmada önemli nokta, bugün itibarıyla ABD, birinci en büyük ekonomi ve Çin ise ikinci büyük ekonomi olmasıdır. Bundan sonra tarihsel gelişimin nasıl olacağını ise bu iki büyük gücün tavrı belirleyecektir.

6. Sonuç

Çin imparatorluk geleneğinden gelen eski bir uygarlıktır. Birçok hanedanlık dönemi geçirmiş olan Çin, 1949 sonrasında ise sosyalist idareyle yönetilmiştir. Nüfusunun kalabalıklığı en önemli beşerî özelliğidir. Kalabalık nüfus tarihsel olarak Çin'i daima yayılma yönünde motive eden bir unsur olmuştur. Yayılmacı politikasıyla Çin'nin eski dönemlerden günümüze, önce emperyal daha sonra ise emperyalist bir politikayı takip etmesini beraberinde getirmiştir. İdare biçimleri arasında keskin farklılıklara rağmen bu anlamda Çin'de bir kopuş değil süreklilik olmuştur. Dolayısıyla başlangıçtan beri Çin, dünya üzerinde uzun bir yürüyüş sürdürmüştür ve sonal hedefinin, tüm imparatorluk geleneğinden gelen uygarlıklar gibi, dünya hegemonyası olduğu ileri sürülebilir.

Çin, 1949 sonrası sosyalist idareyle kapalı, merkezi, sosyalist bir ekonomi benimsemiştir. Lideri Mao bu üretim tarzını sıkı bir biçimde takip etmiştir. İlk otuz yıl iç sorunlardan dolayı Çin, kapalı bir yapı takip ederken 1979'da Deng Şiaoping liderliğiyle birlikte bu durum değişmiştir. Ekonomide liberalleşme hareketiyle birlikte Batı tipi bir kapitalist ülke olmasa da kapitalizmi içeren bir yapıya dönüşmüştür. Bu çerçevede ikili bir strateji belirleyen Çin, önce yabancı sermaye çekme ve daha sonra finansman sorununu çözdükten sonra ihracat temelli bir ekonomiye dönüşme çabası içerisine girmiştir. Bu çerçevede Çin, 1979 yılında dört bölgede Özel Ekonomik Bölge kurmuştur. ÖEB'ler Çin buluşu olmasa dahi bu dönemden itibaren Çin özelliği bir yapıya dönüşmüştür. Çin ÖEB'lerde liberal ekonominin gereklerini uygulamaktadır ve bu bölgeler İhracat İşleme Bölgelerinden farklı olarak birkaç tip ürün üretimi değil bütün olarak tüm ekonomik dallarda faaliyet göstermektedir ve aynı zamanda ihracat merkezli çalışmaktadır. Dört bölgeden sonra birçok ÖEB kuran Çin, 2000 sonrası ÖEB'leri çevre ülkelerde deniz aşırı kurmaya başlamıştır. Böylece Çin, ÖEB'ler aracılığıyla çevre ülkeler üzerinden bir ağ kurmaya çalışmıştır. Bu yapıları birleştirmek için kuşak ve yol girişimlerini başlatan Çin bu yöntemle ABD'ye karşı bir karşı hegemonya kurmayı amaçlamıştır.

ÖEB'ler aracılığıyla Çin, çevre ülkeler üzerinde nüfuzunu arttırmıştır ve arttırmaktadır. Bu etki artışı Çin'in emperyal ve emperyalist gelenekleriyle uyumludur. Çin, Orta Çağ'dan itibaren Ming ve Qing Hanedanlığı daha sonra 1949 sonrası da sosyalist Çin idaresiyle yönetilmiştir. Gerek Ming Hanedanlığı gerek Qing Hanedanlığı ve gerekse de sosyalist Çin idaresi dönemi Çin, dışa doğru yayılmıştır. Ming ve Qing Hanedanlıkları dönemi Güneydoğu Asya ile sınırlı olan yayılma politikası bu bölgesel yapısından sosyalist Çin idaresi altında günümüzde küresel bir hegemonya mücadelesine dönüşmüştür. Bu açıdan bakıldığında farklı idareler olmakla birlikte Ming, Qing

Hanedanlıkları ve sosyalist Çin arasında, bu açıdan, bir kopuş değil süreklilik olduğu görülebilecektir.

Çin emperyalizmi yapısal olarak incelendiğinde şunları ifade etmek mümkündür: Soyut düzlemde modern emperyalizmin ekonomik bakış açısı, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *İmparatorluk* tezinden hareketle merkeziz bir dünya yapısında yeni hegemon merkezi olma çabası ve Manuel Castells'in *ağ toplumu* açısından küresel düzlemde ekonomik, politik ve ideolojik bir ağ kurmaya çalıştığını, buradan hareketle ise uyguladığı ÖEB'lerin tam olarak bu ekonomik küresel ağın parçaları olduğunun altını çizmek gerekir. Böylece Çin küresel anlamda etkinliğini yükseltmektedir ve ileride hegemonik güç olmak için gerekli alt yapıyı kurma çabası içerisine girmiştir. Bu tarihsel gerçeklik, Çin'in dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak dünyanın en büyük birinci ekonomisi kabul edilen ABD ile rekabetinin doğal bir sonucudur. Özetle, Çin'in tarihi de göstermiştir ki, Çin, hegemonik güç olma politikasını kesintisiz sürdürmektedir ve ekonomik, politik, kültürel alanlarda süren bu yoğun çaba Çin'in uzun yürüyüşünü ifade etmektedir.

Kaynakça

- Boyeng, J. P. S. (2007). ILO Database on Export Processing Zones. Erişim Adresi: http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2007/107B09_80_engl.pdf
- Brautigam, D. ve Xiaoyang, T. (2011a). China's Investment in Special Economic Zones in Africa, *Special Economic Zones Progress, Emerging Challenges and Future Directions* içinde, Ed. Thomas Farole ve Gökhan Akıncı, The World Bank: Washington, ss. 69-100.
- Brautigam, D. ve Xiaoyang, T. (2011b). African Shenzhen: China's Special Economic Zones in Africa, *The Journal of Modern African Studies*, 49(1), 27-54
- Brautigam, D. ve Xiaoyang, T. (2012). Economic Statecraft in China's New Overseas Special Economic Zones: Soft Power, Business or Resource Security?, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, 88(4), 799-816
- Breslin, S. (2009). Understanding China's Regional Rise: Interpretations, Identities and Implications, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 85(4), 817-835
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, M. R. (2007). Framing the Problem: China's Threat Environment, *Asia Policy*, 4, 61-66
- Chan, T. M. H. ve Kwok, R. Y. W. (1991). Economic Development In the Shenzhen Special Economic Zone: Appendage To Hong Kong?, *Southeast Asian Journal of Social Science*, 19(1/2), 180-205
- Cohen, J. W. (2006). *The Culture of War in China Empire and the Military under the Qing Dynasty*, I.B.Tauris Publishers
- Chirambwi, K. (2021). The Belt and Road Initiative in Africa But What Kind of Developmental Power Does China Have?, *China in Africa Between Imperialism and Partnership in Humanitarian Development* içinde, Ed. Sabella O. Abidde ve Tokunbo A. Ayoola, Lexington Books, ss. 89-112
- De Gobineau, J. A. (2021). *İnsan Irklarının Eşitsizliği*, Çev. Serkan Acar, Selenge: İstanbul
- Fewsmith, J. (1998). China in 1998: Tacking to Stay the Course, *Asian Survey*, 39(1), 99-113.
- Grant, M. (2020). Why Special Economic Zones? Using Trade Policy to Discriminate across Importers, *The American Economic Review*, 110(5), 1540-1571.
- Gungwu, W. (1972). Chinese Society and Chinese Foreign Policy, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 48(4), 616-624
- Gungwu, W. (1998). Ming foreign relations: Southeast Asia, *The Cambridge History of China Volume 8 The Ming Dynasty, 1368 — 1644, Part 2* içinde, Ed. Denis Twitchett ve John K. Fairbank, Cambridge University Press, ss. 301-332
- Halper, S. (2012). *The Beijing Consensus Legitimizing Authoritarianism in Our Time*, Basic Books: New York
- Hardt, M. ve Negri, A. (2003). *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı
- Hilferding, R. (1981). *Finance Capital a Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routledge
- Hobson, J. A. (2005). *Imperialism a Study*, Cossimo: New York

- Hu, W. (2020). The United States, China, and the Indo-Pacific Strategy, *China Review*, 20(3), 127-142.
- Jain, R. (2017). China's Economic Development Policies, Challenges and Strategies, 1978-Present: An Overview, *Indian Journal of Asian Affairs*, 30(1/2), 65-84.
- Lenin, V. I. (2009). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Çev. Ferit Burak Aydar, Agora: İstanbul
- Mackay, J. (2015). Rethinking the IR theory of empire in late imperial China, *International Relations of the Asia-Pacific*, 15(1), 53-79.
- Naughton, B. (1993). Deng Xiaoping: The Economist, *The China Quarterly*, 135, 491-514.
- Nishitateno, S. (1983). China's Special Economic Zones: Experimental Units for Economic Reform, *The International and Comparative Law Quarterly*, 32(1), 175-185.
- O'Keefe, M. (2020). The Militarisation of China in the Pacific: Stepping Up to a New Cold War?, *Security Challenges*, 16(1), 94-112.
- Ross, R. S. (1999). The Geography of the Peace: East Asia in the Twenty-First Century, *International Security*, 23(4), 81-118.
- Schumpeter, J. (2018). *Emperyalizmlerin Sosyolojisi*, Çev. Cem Bico, Ankara: Dipnot.
- Stoltenberg, C. D. (1984). China's Special Economic Zones: Their Development and Prospects, *Asian Survey*, 24(6), 637-654
- Wall, D. (1993). Special Economic Zones in China: The Administrative and Regulatory Framework, *The Journal of East Asian Affairs*, 7(1), 226-260
- Wong, K. Y. (1987). China's Special Economic Zone Experiment: An Appraisal, *Geografiska Annaler Series B, Human Geography*, 69(1), 27-40
- Zha, D. (1999). Chinese Considerations of Economic Security, *Journal of Chinese Political Science*, 5(1), 69-87.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: İnan AKDAĞ (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: İnan AKDAĞ (100%)
